

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Денисенко Катерина Валеріївна

УДК 347.725 (477)

**КОРПОРАТИВНІ МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ
ЗАКРИТИХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі права інтелектуальної власності та корпоративного права Одеської національної юридичної академії

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ХАРИТОНОВА Олена Іванівна,
Одеська національна юридична академія,
завідуюча кафедрою права інтелектуальної власності
та корпоративного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник
КУЧЕРЕНКО Ірина Миколаївна,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
НАН України,
провідний науковий співробітник відділу цивільного,
підприємницького та трудового права;

кандидат юридичних наук, доцент
ДРІШЛЮК Володимир Ігорович,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри господарського права, процесу та
безпеки підприємництва

Захист відбудеться 10 квітня 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розіслано 6 березня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П.П. Музиченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із головних чинників стабільності української економіки є запровадження ефективного механізму створення та діяльності акціонерних товариств як основних учасників ринкових відносин. Належне правове регулювання майнових корпоративних відносин, які виникають в акціонерних товариствах, забезпечує реалізацію, охорону, захист прав та інтересів їх сторін, підвищує привабливість товариств для інвесторів і створює умови для їх розвитку не лише в Україні, а й на міжнародному ринку.

Відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року одним із напрямів наближення національного законодавства до європейських стандартів є гармонізація корпоративного законодавства. Суттєві зміни у регулюванні діяльності юридичних осіб, в тому числі й акціонерних товариств, відбулися з прийняттям Цивільного кодексу України. Зокрема, передбачена загальна правоздатність юридичних осіб, можливість створення господарських товариств одним засновником, визнання статуту єдиним установчим документом акціонерного товариства, розподіл акцій лише між засновниками при створенні акціонерних товариств, встановлення обмежень щодо виплати дивідендів. Разом з тим багато питань залишалось нерегульованими, що негативно позначалось на діяльності акціонерних товариств, захисті прав міноритарних акціонерів, створювало умови для здійснення недружніх поглинань.

Новий етап у регулюванні корпоративних відносин в акціонерних товариствах почався з прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року. Відсутність практики застосування Закону «Про акціонерні товариства», необхідність приведення у відповідність до вимог нового закону установчих документів акціонерних товариств, запровадження нових процедур створення та діяльності акціонерних товариств, реалізації акціонерами майнових корпоративних прав обумовлюють актуальність, важливе як практичне, так і теоретичне значення дослідження правового регулювання майнових корпоративних відносин в умовах сьогодення.

У зв'язку з тим, що приведення статутів акціонерних товариств у відповідність із нормами Закону «Про акціонерні товариства», у тому числі й щодо зміни закритих акціонерних товариств на приватні, мають бути проведені протягом двох років із

моменту набрання чинності законом, на практиці складається ситуація, коли учасниками правовідносин виступають як закриті акціонерні товариства, так і приватні акціонерні товариства, засновані відповідно до вимог нового закону.

Динамізм корпоративних відносин обумовлює необхідність не лише нового підходу до їх правового регулювання, а й до визначення їх суті та правової природи. Незважаючи на те, що визначенню корпоративних відносин приділяється увага у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, єдиного доктринального підходу до їх галузевої належності, структури та видів не вироблено, що призводить до формування неоднозначної правозастосовчої практики.

Окремі питання реалізації корпоративних прав в акціонерних товариствах досліджувались в працях О.М. Переверзева, Л.І. Фесечко, В.В. Ряботи, О.В. Щербини. Важливе значення для з'ясування правової природи акціонерних правовідносин має наукове дослідження І.В. Спасибо-Фатєєвої «Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин». Однак більшість досліджень проводились до прийняття Закону України «Про акціонерні товариства», а тому не враховують сучасний стан правового регулювання корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств.

Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі цивільного, корпоративного, господарського права, серед яких слід зазначити наступні: В.А. Васильєвої, О.М. Вінник, Я.М. Гитанс, В.І. Дрішлюка, Г.І. Здоровок, Є.С. Зоріної, С.С. Кравченко, Т.В. Кашаніної, О.Р. Кібенко, Н.В. Козлової, С.В. Кононова, В.М. Коссака, В.М. Кравчука, І.М. Кучеренко, В.В. Луця, Р.А. Майданика, М.М. Малихіної, С.Д. Могилевського, Н.Н. Пахомової, І.Б. Саракун, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Д.І. Степанова, Є.А. Суханова, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Ю.В. Хорт, Г.Ф. Шершеневича, Р.Б. Шишки, В.С. Щербини, О.В. Щербини.

Втім до цього часу у вітчизняній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження теоретичних і прикладних питань правового регулювання корпоративних майнових відносин у закритих акціонерних товариствах, які б проводились із урахуванням положень Закону України «Про акціонерні товариства».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми Одеської національної юридичної академії «Традиції та новації у сучасній українській

державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз цивілістичних проблем майнових корпоративних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією майнових корпоративних прав у закритих (приватних) акціонерних товариствах, для обґрунтування нових теоретичних концепцій, виявлення прогалин, колізій та формулювання пропозицій щодо їх усунення шляхом внесення змін та доповнень до законодавства, рекомендацій щодо практичного застосування норм чинного законодавства при створенні та діяльності закритих акціонерних товариств.

Для досягнення вказаної мети були поставлені і вирішувались такі завдання:

визначити поняття та ознаки закритого акціонерного товариства;

дослідити джерела правового регулювання створення та діяльності закритих акціонерних товариств;

проаналізувати основні положення Закону України «Про акціонерні товариства», які стосуються створення та діяльності закритих акціонерних товариств;

визначити поняття та ознаки корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств;

встановити сторони корпоративних майнових відносин, їх права та обов'язки;

дослідити підстави виникнення, зміни та припинення корпоративних майнових відносин;

проаналізувати умови та порядок відчуження акцій у закритому акціонерному товаристві як підстави припинення корпоративних майнових відносин;

сформулювати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері регулювання корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств.

Об'єктом дослідження є корпоративні майнові відносини, що виникають в закритих акціонерних товариствах при реалізації майнових корпоративних прав.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання правового регулювання корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств. Законодавство України, яке регулює корпоративні майнові відносини закритих акціонерних товариств, практика його застосування, наукові дослідження, ідеї та концепції про визначення поняття, змісту майнових корпоративних відносин.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є низка загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, вибір яких обумовлений особливостями його об'єкту, предмету, мети і завдань.

В процесі дослідження застосовувались історичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний та інші методи наукового дослідження.

За допомогою історичного методу досліджено виникнення та розвиток акціонерних товариств, а також особливості правового регулювання їх створення та діяльності на різних історичних етапах. Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння різних наукових підходів до визначення корпоративних відносин, для порівняння цих відносин з іншими цивільно-правовими відносинами. Також порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні правового регулювання майнових корпоративних відносин за законодавством зарубіжних країн та визначення можливості запровадження позитивного зарубіжного досвіду до регулювання корпоративних відносин в Україні. Логіко-юридичний метод був використаний при формулюванні висновків проведеного дисертаційного дослідження.

Основні висновки та положення дисертаційного дослідження базуються на аналізі законодавства України та зарубіжних країн, яке регулює майнові корпоративні відносини закритих акціонерних товариств, практики його застосування, досягнень загальної теорії права, цивільного, господарського права, матеріалах судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному монографічному дослідженні категорії корпоративні майнові відносини закритих акціонерних товариств, з'ясуванні їх правової природи, видів, підстав виникнення та припинення; формулюванні нових та вдосконаленні існуючих правових категорій, науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення цивільного та корпоративного законодавства.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

сформульовано авторське визначення корпоративних майнових відносин як таких, що виникають, змінюються, припиняються з приводу реалізації, охорони та захисту корпоративних майнових прав;

визначено особливості корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств, які пов'язані з їх суб'єктним складом, правами та обов'язками сторін;

обґрунтовано доцільність збереження класифікації акціонерних товариств на відкриті та закриті, як узгодженої з загальним підходом до класифікації юридичних осіб, передбаченої Цивільним кодексом України;

обґрунтовано обов'язковість формування резервного (чи іншого) капіталу у разі випуску акціонерним товариством привілейованих акцій для забезпечення виплати по ним дивідендів;

доведено недоцільність та практичну складність оплати акцій немайновими правами, враховуючи їх особливості, передбачені законом (невідчужуваність, відсутність економічного змісту);

удосконалено:

визначення акціонерного товариства як господарського товариства, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, що посвідчують майнові та немайнові корпоративні права акціонерів;

положення про те, що акціонерне товариство має створюватись лише як комерційна юридична особа, у зв'язку з чим не можуть створюватись у формі акціонерних товариств фондові біржі, які є некомерційними організаціями;

положення про те, що категорія «засновницький договір» в законодавстві відноситься до установчих документів, а тому не може застосовуватись до договорів про створення акціонерного товариства, що передбачено в Законі України «Про акціонерні товариства»;

дістали подальшого розвитку:

запропоновано ч.2 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства» викласти в наступній редакції: «Акціонери приватного акціонерного товариства користуються переважним правом на придбання акцій, що пропонуються їх власником до продажу третій особі, якщо статутом товариства не передбачений інший порядок їх відчуження»;

положення про поділ корпоративних обов'язків на дві категорії: майнового та організаційно-управлінського характеру;

положення про обов'язковість визначення конкретних повноважень, в тому числі й завдання щодо голосування, у довіреності при призначенні акціонером декількох представників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

науково-дослідницькій сфері – сформульовані в дисертації

висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у подальших загальнотеоретичних дослідженнях правової природи майнових корпоративних відносин, у тому числі й в закритих (приватних) акціонерних товариствах;

правотворчій діяльності - сформульовані в роботі положення щодо вдосконалення законодавства про акціонерні товариства можуть стати основою для внесення змін до цивільного законодавства та законодавства про господарські товариства;

сфері практичної діяльності – матеріали дисертації можуть використовуватися для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють корпоративні майнові відносини закритих акціонерних товариств;

навчальному процесі - матеріали роботи можуть використовуватись у навчальному процесі при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників із цивільного, корпоративного права, при підготовці навчальних курсів та викладанні даних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Отримані в процесі дисертаційного дослідження результати доповідались та обговорювались на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права та апробовані у виступах на науково-практичних конференціях, зокрема на: 10-ій звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 27-28 квітня 2007 р.); III Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (м. Одеса, 4 – 5 квітня 2008 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 18-19 квітня 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України в період економічної кризи» (м. Донецьк, 20-21 листопада 2009 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, та у чотирьох тезах доповідей.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 197

сторінок, із них 20 займає список використаних джерел (211 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової новизни, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, характеризується науково-теоретична основа роботи, визначено особистий внесок автора в отримання наукових результатів, викладених у дисертації.

У **першому розділі «Огляд літератури та вибір напрямків дослідження»**, проведено аналіз основних наукових підходів до визначення правової природи акціонерного товариства та корпоративних майнових відносин, які в них виникають. Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження, присвяченого корпоративним майновим відносинам закритих (приватних) акціонерних товариств, проведено за декількома напрямками: по-перше, дослідження виникнення та розвитку акціонерних товариств; по-друге, дослідження правової природи майнових корпоративних відносин закритих (приватних) акціонерних товариств, яке передбачає визначення: 1) галузевої природи корпоративних правовідносин; 2) їх місця в системі цивільних правовідносин (майнові, зобов'язальні, організаційні; абсолютні, відносні); 3) розмежування майнових та немайнових корпоративних відносин закритих акціонерних товариств.

В результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що станом на цей час немає вітчизняної монографічної праці або іншого дослідження, спеціально присвячених безпосередньо майновим корпоративним відносинам закритих акціонерних товариств, яке б враховувало сучасний стан правового регулювання, в тому числі й положення Закону України «Про акціонерні товариства».

Саме відсутність в науці вітчизняного цивільного права спеціальної ґрунтовної праці, присвяченої майновим корпоративним відносинам закритих акціонерних товариств, а також неоднозначність визначення поняття, змісту, їх місця в системі інших цивільних правовідносин, обумовлює необхідність ґрунтовного дослідження зазначених питань на монографічному рівні.

У **другому розділі «Правова природа закритих акціонерних товариств»**, який складається з двох підрозділів, досліджено

історичні аспекти виникнення та розвитку акціонерних товариств, визначено їх основні ознаки як суб'єктів цивільних правовідносин.

У підрозділі 2.1. «Закриті акціонерні товариства як суб'єкт цивільних правовідносин» розглядаються основні ознаки акціонерних товариств, в тому числі й закритих, як учасників цивільних правовідносин.

Правовий статус товариств визначено в спеціальному Законі України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р., яким передбачено закриті та відкриті акціонерні товариства. Відповідно до Цивільного кодексу на стадії заснування всі акціонерні товариства створюються як закриті, що обумовлено розподілом акцій лише серед засновників, але з можливістю у подальшому здійснення відкритої підписки на акції. Законом України «Про акціонерні товариства» передбачено поділ акціонерних товариств на приватні та публічні, які фактично є аналогом відкритих та закритих. Враховуючи, що такий поділ є неузгодженим із загальною класифікацією юридичних осіб, передбаченою Цивільним кодексом України, автором обґрунтовано необхідність збереження поділу акціонерних товариств на закриті та відкриті.

Враховуючи, що статутний капітал акціонерного товариства поділено на акції – цінні папери, які посвідчують право їх власника на отримання дивідендів, зроблено висновок, що у формі акціонерних товариств мають створюватись лише комерційні юридичні особи, у зв'язку з чим слід внести зміни до нормативно-правових актів, в яких передбачено створення некомерційних юридичних осіб (наприклад – фондові біржі) у формі акціонерного товариства.

У підрозділі 2.2. «Особливості правового регулювання діяльності закритих акціонерних товариств» проаналізовано основні положення Закону України «Про акціонерні товариства», Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, які регулюють питання створення та діяльності закритих акціонерних товариств.

З прийняття Закону «Про акціонерні товариства» внесені суттєві змін в порядок створення та діяльності акціонерних товариств. Разом з тим неузгодженість окремих положень Закону, відсутність чітких механізмів реалізації окремих його норм, може негативно позначитись на практиці. Серед положень, які потребують подальшого уточнення та деталізації автором визначено наступні: по-перше, про засновницький договір акціонерного товариства; по-друге, про сплату акцій немайновими правами; по-третє, про

обов'язковість формування резервного фонду; по-четверте, про призначення акціонером декількох представників.

У третьому розділі **«Правова характеристика корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств»**, який складається з трьох підрозділів визначено правову природу майнових корпоративних відносин закритих акціонерних товариств, сторони, їх права та обов'язки.

У підрозділі 3.1. **«Поняття та ознаки корпоративних майнових відносин»** проаналізовано наукові підходи до визначення поняття та галузевої приналежності корпоративних відносин. Корпоративним правовідносинам притаманні ознаки загальних правовідносин, а також спеціальні ознаки.

Заперечення проти цивільно-правової природи корпоративних правовідносин ґрунтуються на тому, що вони виникають між нерівноправними суб'єктами так як учасник товариства, акціонер має виконувати волю більшості (наприклад, загальних зборів). Разом з тим метод цивільно-правового регулювання охоплює не лише уповноважувальні диспозитивні (у регулятивних цивільних відносинах), ф й імперативні засоби впливу на учасників цивільних відносин, маючи, однак, при цьому підґрунтям засади юридичної рівності сторін, справедливості/добросовісності і розумності.

Зазначається, що корпоративні відносини є комплексними, значна частина яких має цивілістичну природу. Майнові відносини закритих акціонерних товариств віднесено до цивільних правовідносин.

Вид майнових корпоративних правовідносин закритих акціонерних товариств, залежить від того, коли та між якими суб'єктами вони виникають. Зокрема, майнові правовідносини, які виникають між засновниками закритого акціонерного товариства пропонується віднести до організаційних цивільних правовідносин.

У підрозділі 3.2. **«Сторони корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств»** визначено коло суб'єктів, які виступають сторонами корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств.

Відповідно до Закону «Про акціонерні товариства» виділено дві категорії суб'єктів: засновники акціонерного товариства - держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, а також фізичні та/або юридичні особи, що прийняли рішення про його заснування; акціонери товариства – фізичні і юридичні особи, а також держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, або

територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, які є власниками акцій товариства.

Закрите акціонерне товариство може виступати як суб'єкт, в якому такі відносини виникають, а також як засновник та учасник іншого товариства.

Особливість правового статусу акціонера полягає в тому, що він володіє не тільки правами, що впливають із участі у товаристві (права з акцій), але й правами щодо самої акції як об'єкта права власності (права на акцію).

У *підрозділі 3.3. «Корпоративні права та обов'язки як складова майнових корпоративних відносин»* розглядаються доктринальні та законодавчі визначення поняття «корпоративні права». Визначено, що у законодавстві передбачено декілька визначень категорії «корпоративні права», які є неузгодженими та не завжди правильно відображають їх суть та особливості. До майнових корпоративних прав акціонерів закритого акціонерного товариства віднесено: по-перше, право на отримання дивідендів; по-друге, право на отримання активів акціонерного товариства у разі його ліквідації; по-третє, враховуючи, що перелік корпоративних прав не є вичерпним до майнових прав також можуть бути віднесені переважне право на придбання акцій у разі їх продажу акціонером, переважне право на придбання акцій додаткового випуску.

Запропоновано корпоративні обов'язки акціонерів розділити на дві категорії: по-перше, обов'язки організаційно-управлінського характеру (дотримання статуту, інших внутрішніх документів акціонерного товариства; виконання рішення загальних зборів, інших органів товариства; не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства тощо); по-друге, обов'язки майнового характеру (виконання зобов'язань перед товариством, пов'язаних із майновою участю; оплата акції у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені статутом акціонерного товариства; обов'язок акціонера, який придбав контрольний пакет акцій, викупити акції у всіх акціонерів, які йому це пропонують).

Статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання. Разом з тим, в Законі «Про акціонерні товариства» не передбачено порядку укладання таких угод, вимог до їх змісту та наслідків їх невиконання. Запровадження практики укладання таких угод може з однієї сторони попередити виникнення

різних корпоративних конфліктів але з іншої сторони відсутність належного правового регулювання може призвести до численних спорів про визнання їх неукладеними чи недійсними, такими, що порушують права та інтереси окремих акціонерів.

У четвертому розділі **«Виникнення, зміна та припинення корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств»**, який складається з двох підрозділів визначено особливості підстав виникнення та припинення майнових корпоративних відносин закритих акціонерних товариств.

У підрозділі 4.1. **«Підстави виникнення, зміни та припинення корпоративних майнових відносин»** зазначається, що специфіка акціонерних товариств, а саме поділ капіталу на акції, а не частки, які можуть бути виділені, обумовлює й особливості виникнення та припинення майнових корпоративних відносин. Адже з припиненням у акціонера прав на акції та корпоративні права, які ними посвідчуються (крім випадків створення та ліквідації акціонерного товариства), відбувається одночасно виникнення відповідних прав у нового набувача, у зв'язку з чим один й той же склад юридичних фактів є одночасно підставою виникнення та припинення майнових корпоративних відносин, що обумовлює можливість дослідження їх у взаємозв'язку.

Підстави виникнення та припинення корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств мають свої характерні риси та можуть бути поділені на дві категорії, в залежності від того, чи стосуються вони всіх господарських товариств чи лише акціонерних.

Враховуючи, що акції відповідно до Цивільного кодексу є майном, чинним законодавством передбачено спеціальні умови набуття права власності на них, нерозривно пов'язані з реєстрацією такого права власності.

Реалізувати право на припинення участі в товаристві можливо шляхом відчуження акцій іншим особам або шляхом обов'язкового викупу акцій товариством у випадках, передбачених законом.

У закритих (приватних) акціонерних товариствах передбачено спеціальні умови реалізації права на звернення стягнення на акції, які є предметом застави. Якщо у кредитора виникають підстави звернути стягнення на акції, відбувається перехід до нього прав на акцію як цінний папір та, відповідно, корпоративні права, які нею посвідчені. Можливості звернення стягнення на майно акціонерного товариств, пропорційно частці, належній учаснику – боржнику, для закритих акціонерних товариств не встановлено. Крім того, відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» у акціонерів приватного

акціонерного товариства при звернення стягнення на акції у разі застави виникає переважне право на їх придбання, навіть якщо таке право не передбачено статутом.

У підрозділі 4.2. *«Відчуження акцій як підстава припинення корпоративних майнових відносин: особливості реалізації в закритому акціонерному товаристві»* визначено порядок та умови відчуження акцій в закритих (приватних) акціонерних товариствах. Однією з засад створення акціонерних товариств, зокрема й закритих, є добровільність членства, що передбачає наділення акціонерів невід’ємним корпоративним правом – правом припинити участь у товаристві. Однією з універсальних підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин є договори. Не є виключенням й корпоративні майнові відносини. Оскільки участь акціонера в акціонерному товаристві та його корпоративні права ґрунтуються на належності йому акцій цього товариства на праві власності, то, відповідно, і припинити правовідношення з акціонерним товариством акціонер може шляхом відчуження акцій. Разом з тим, особливістю закритих акціонерних товариств, яке вирізняє його з поміж інших господарських товариств, в тому числі й відкритого акціонерного товариства, є можливість встановлення обмежень щодо свободи укладання угод з акціями товариства.

Відповідно до ч.2 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства» статутом приватного акціонерного товариства може бути передбачено переважне право його акціонерів та самого товариства на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до продажу третій особі. Таким чином в законі встановлена диспозитивна норма щодо існування акціонерів закритого акціонерного товариства переважного права на придбання акцій. Ст. 81 Господарського кодексу України, в якій закріплювалось обов’язково наявність переважного права на придбання акцій в закритому акціонерному товаристві виключено.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження корпоративних майнових відносин закритих (приватних) акціонерних товариств дозволяє зробити наступні висновки:

Аналіз наукових підходів до визначення сутності корпоративних правовідносин, в тому числі й майнових корпоративних відносин закритих акціонерних товариств, свідчить про їх неоднозначну складну природу, у зв’язку з чим наукові концепції, в яких вони

обмежуються рамками лише майнових чи зобов'язальних, абсолютних чи відносних, не дозволяють в повному ступені розкрити їх суть та особливості.

Враховуючи, що в цивільному праві може застосовуватись не лише диспозитивний, а й метод цивільно-правового регулювання, який охоплює як уповноважувальні диспозитивні (у регулятивних цивільних відносинах), так і імперативні засоби впливу на учасників цивільних відносин, маючи, однак, при цьому підґрунтям засади юридичної рівності сторін, справедливості, добросовісності і розумності, корпоративні майнові відносини є цивільно-правовими, незважаючи на наявність в окремих випадках нерівності сторін та переваг рішення більшості над рішеннями окремих акціонерів.

Обґрунтовано, що відносини, в тому числі й майнові, які виникають між засновниками закритого акціонерного товариства до його державної реєстрації можуть бути віднесені до організаційно-передумовчих цивільних правовідносин, що виникають у сфері господарського обігу.

На підставі аналізу наукових та законодавчих визначень корпоративних правовідносин сформульовано авторське визначення майнових корпоративних відносин як таких, що виникають, змінюються, припиняються з приводу реалізації, охорони та захисту корпоративних майнових прав.

Підставами для виокремлення майнових корпоративних відносин закритих акціонерних товариств від інших корпоративних та цивільно-правових відносин є: суб'єктний склад, сукупність майнових корпоративних прав, щодо реалізації яких вони виникають, спрямованість на отримання матеріальних благ, спеціальні підстави виникнення та припинення.

Дослідження правового статусу акціонерних товариств за законодавством

України дозволяє зробити висновок, що акціонерне товариство може створюватись та діяти лише як комерційна юридична особа, у зв'язку з чим обґрунтовується необхідність внесення змін до законодавства та виключення положень, які передбачають можливість заснування некомерційних організацій в формі акціонерного товариства (зокрема, фондових бірж).

Проведене дослідження Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. дозволило виділити окремі положення, що потребують подальшого уточнення та доповнення, серед яких вважається за необхідне виділити наступні:

По-перше, у зв'язку з термінологічною неузгодженістю у визначенні акціонерного товариства за Законом України «Про

акціонерне товариство», сформульовано авторське визначення акціонерного товариства як господарського товариства, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, що посвідчують майнові та немайнові корпоративні права акціонерів.

По-друге, класифікація акціонерних товариств на публічні та приватні, передбачена Законом України «Про акціонерні товариства» не відповідає загальному підходу до класифікації юридичних осіб, передбаченому в Цивільному кодексі України, у зв'язку з чим обґрунтовується необхідність збереження класифікації товариств на відкриті та закриті.

По-третє, пропонується ч.2 ст. 7 Закону «Про акціонерні товариства» викласти в наступній редакції: «Акціонери приватного акціонерного товариства користуються переважним правом на придбання акцій, що пропонуються їх власником до продажу третій особі, якщо статутом товариства не передбачений інший порядок їх відчуження».

По-четверте, з метою забезпечення прав акціонерів – власників привілейованих акцій акціонерного товариства, дивіденди яким можуть виплачуватись за рахунок коштів резервного капіталу, пропонується доповнити частину 1 ст. 19 Закону «Про акціонерні товариства» другим абзацом: «В товаристві, яке здійснює розміщення привілейованих акцій створення резервного капіталу є обов'язковим».

По-п'яте, необґрунтованим вважається положення Закону, яким передбачено можливість сплати акцій немайновими правами. Враховуючи, що немайнові права за загальним правилом є невідчужуваними, пропонується замінити категорію немайнові права на категорію нематеріальні активи, до якої можуть входити майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності, секрети виробництва, гудвіл тощо. На відміну від немайнових прав, майнові права на зазначені об'єкти можуть відчужуватись на підставі цивільно-правових договорів.

По-шосте, потребує уточнення положення щодо призначення представника акціонера. З метою уникнення існуючої неузгодженості щодо представництва (а саме положення норм, які передбачають можливість призначення акціонером декількох представників але при цьому реєстрації для участі на загальних зборах лише одного представника), слід передбачити обов'язок акціонера у разі видачі довіреності декільком представникам чітко розмежовувати їх повноваження. Якщо мова йде про представництво у загальних

зборах, то довіреності мають видаватись із завданням на голосування. В такому випадку акціонер зможе в повному обсязі реалізувати своє право на призначення декількох представників, а чітке розмежування повноважень між ними не призведе до виникнення проблемних питань щодо підрахунку голосів під час голосування та вчинення дій від імені акціонера.

По-сьоме, потребують уточнення положення Закону стосовно порядку укладання, виконання та змісту акціонерних угод.

Запропоновано поділ підстав виникнення корпоративних відносин на: первинні, до яких відноситься створення закритого (приватного) акціонерного товариства; похідні підстави виникнення корпоративних майнових відносин, на підставі яких відбувається перехід прав на акції закритого акціонерного товариства від одного акціонера до нового їх набувача.

Особливість виникнення майнових корпоративних відносин закритого акціонерного товариства полягає в тому, що для набуття статусу акціонера не вимагається отримання згоди акціонерів, прийняття рішення на загальних зборах тощо. Разом з тим, при переході права власності слід розмежовувати право на акцію, як майно, та корпоративні права, які посвідчуються акцією. Разом з тим, для набуття права власності на іменні цінні папери і можливості користування всіма наданими таким папером правами потрібно не тільки укласти відповідну цивільно-правову угоду, отримати свідоцтво на спадок, а ще й зареєструвати такий перехід права власності в залежності від форми існування такого цінного паперу — у системі реєстру власників іменних цінних паперів емітента або в системі обліку прав власності на цінні папери, що існують в бездокументарній формі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Денисенко К.В. Суб'єкти майнових корпоративних правовідносин /К.В. Денисенко //Актуальні проблеми держави і права. – 2007 . – Вип. 34 . – С. 313 – 318.
2. Денисенко К.В. Про визначення суб'єктивного складу корпоративно-майнових відносин/К.В. Денисенко //Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 38 . – С. 114 – 119
3. Денисенко К.В. Ознаки корпоративних майнових правовідносин /К.В. Денисенко //Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 39. – С. 234 –238.

4. Денисенко К.В. Переважне право акціонерів на придбання акцій приватного акціонерного товариства /К.В. Денисенко //Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – №2. – С. 104 – 106.

5. Денисенко К.В. Право на дивіденди за Законом України «Про акціонерні товариства» /К.В. Денисенко //Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 51. – С. 234-238.

6. Денисенко К.В. Суб'єкти майнових корпоративних відносин /К.В. Денисенко //Правове життя сучасної України: Тези доп. 10-ї звітної наук. конф. проф.-викладац. і аспірантського складу ОНЮА. – О.: Фенікс. – 2007. – С. 274-276.

7. Денисенко К.В. Право акціонера на управління як основне право /К.В. Денисенко //III Міжнар. цивілістичн. наук. конфер. студентів та аспірантів: Зб. тез наук. робіт учасників. – О.: Фенікс. – 2008. – С.68-69.

8. Денисенко К.В. Переважне право на придбання додаткових корпоративних прав /К.В. Денисенко //Правове життя сучасної України: Тези доп. Всеукр. наук. конф. – О.: Фенікс. – 2008. – С. 292-293.

9. Денисенко К.В. Окремі питання створення некомерційних організацій у формі акціонерних товариств /К.В. Денисенко //Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України в період економічної кризи: Тези доп. Всеукр. наук. конф. – Д. – 2009. – С. 45.

АНОТАЦІЯ

Денисенко К.В. Корпоративні майнові відносини закритих акціонерних товариств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2010.

Дисертаційне дослідження присвячено визначенню правової природи корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств. Досліджено історичні та економічні засади виникнення та діяльності акціонерних товариств в Україні та зарубіжних країнах.

Проаналізовано норми чинного законодавства, які регулюють майнові корпоративні відносини закритих товариств. Приділено увагу дослідженню Закону «Про акціонерні товариства» та

визначено положення, які потребують уточнення та узгодження і іншими нормативними актами. Обґрунтовано доцільність збереження поділу акціонерних товариств на закриті та відкриті, а не публічні та приватні, як передбачено в Законі «Про акціонерні товариства».

Розкрито наукові підходи до визначення правової природи корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств. Визначено особливості корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств, які обумовлені їх суб'єктивним складом та змістом.

На підставі проведеного комплексного аналізу правового регулювання корпоративних майнових відносин закритих акціонерних товариств, практики реалізації майнових корпоративних прав акціонерами, надано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про акціонерні товариства.

Ключові слова: акціонерне товариство, закрите акціонерне товариство, корпоративні майнові відносини, корпоративні майнові права, корпоративні обов'язки, переважне право на придбання акцій.

АННОТАЦИЯ

Денисенко К.В. Корпоративные имущественные отношения закрытых акционерных обществ. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс, семейное право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2010.

Диссертационное исследование посвящено определению правовой природы корпоративных имущественных отношений закрытых акционерных обществ. Исследованы исторические и экономические основы возникновения и деятельности акционерных обществ в Украине и зарубежных странах.

Проанализированы нормы действующего законодательства, которые регулируют порядок создания и деятельности закрытых акционерных обществ. Уделено внимание исследованию регулирования деятельности закрытых акционерных обществ по закону Украины «Об акционерных обществах», Закону «О хозяйственных обществах», Гражданскому и Хозяйственному кодексам Украины. Выделены положения закона «Об акционерных обществах», которые подлежат согласованию и

уточнению. Обосновывается целесообразность сохранения деления акционерных обществ на закрытые и открытые, а не публичные и частные, как предусмотрено в Законе «Об акционерных обществах».

Анализ категории «неимущественное право» позволил сделать вывод о нецелесообразности и практической сложности оплаты акций неимущественными правами, учитывая их особенности, предусмотренные законодательством.

Раскрыты научные подходы к определению правовой природы имущественных корпоративных отношений. Указывается, что они являются комплексными с преобладанием гражданско-правовых правоотношений. Корпоративные имущественные отношения определяются как отношения, возникающие, изменяющиеся и прекращающиеся по поводу реализации, охраны и защиты корпоративных имущественных прав.

Предложена классификация корпоративных обязанностей акционеров на две категории: обязанности имущественного характера (оплата акций в размере, порядке и средствами, предусмотренными уставом общества; обязанность акционера, приобретшего контрольный пакет акций, выкупить акции у всех акционеров, которые ему это предложат) и обязанности организационно-управленческого характера (соблюдение устава и других внутренних документов акционерного общества, исполнение решений общего собрания акционеров; не разглашение коммерческой тайны и конфиденциальной информации о деятельности акционерного общества).

Выделение имущественных корпоративных отношений закрытых акционерных обществ в системе корпоративных и гражданско-правовых отношений обусловлено: субъектным составом таких отношений, совокупностью имущественных прав, по поводу реализации которых они возникают, направленностью на получение материальных благ, специальные основания возникновения и прекращения.

На основании исследования правового статуса акционерных обществ сделан вывод о том, что акционерное общество может создаваться и осуществлять свою деятельность только как коммерческое юридическое лицо.

Обосновывается, что в связи со спецификой закрытых акционерных обществ, как основания прекращения имущественных корпоративных отношений, не могут применяться, в частности: исключение из общества, выход из общества, отказ принимать

наследников в состав акционеров общества. В случае обращения взыскания на акции, как предмет залога, у акционеров частного акционерного общества возникает право на их преимущественную покупку, даже если оно не закреплено в уставе.

Особенность возникновения имущественных корпоративных отношений частного акционерного общества заключается в том, что для приобретения статуса акционера не требуется получения согласия акционеров, принятия решения на общих собраниях. При переходе права собственности следует разграничивать право на акцию, как имущество, и корпоративные права, которые удостоверяются акцией.

Ключевые слова: акционерное общество, закрытое акционерное общество, корпоративные имущественные отношения, корпоративные имущественные права, корпоративные обязанности, преимущественное право на покупку акций.

SUMMARY

Denysenko K.V. Corporate property relations of closed join-stock companies. – Manuscript.

The thesis for the Candidate of Law degree. – Specialty 12.00.03 – civil law and civil process; family law; international private law. – Odesa National Academy of Law, Odesa, 2010.

The thesis researches into the determination of the legal nature of corporate property relations in join-stock companies. Historical and economical principles of the emergence and activity of companies in Ukraine and foreign countries are investigated.

The norms of existing legislation, which regulate the join-stock companies, are analyzed. Attention is paid to the research of the Law «On join-stock companies» and the positions, which need the specification and harmonization with other normative acts, are defined. Expediency of conservation of the division of join-stock companies into closed and open but not public and private as provided by the Law «On join-stock companies» is justified.

Scientific approach to the definition of the legal nature of corporate property relations of closed join-stock companies is disclosed. The characteristic features of corporate property relations of closed join-stock companies, which are specified by their subjective composition and content, are defined.

On the ground of the complex analysis of the legal regulation of corporate property relations in closed join-stock companies and the

practical realization of property corporate rights by shareholders, the propositions as to the improvement of Ukrainian legislation on join-stock companies are moved forward.

Key-words: join-stock company, closed join-stock company, corporate property relations, corporate property rights, corporate duties, priority law for acquisition of shares.